

Az eszperantó és Magyarország

Legyen magyar kezdeményezésre Eszperantó Világnap!

Az eszperantó 136 éves történelmében Magyarország szinte a kezdettől fogva fontos, időnként pedig meghatározó szerepet játszott – mondhatjuk azt is, hogy Magyarország egy eszperantó nagyhatalom.

Ady Endre Párizsból 1906-ban azt írja, hogy az eszperantó olyan magyar ügy, mint a pinty és már az első „találkozása” után felismeri, hogy az eszperantó a megoldás a világ nyelvi problémájára...

Giesswein Sándor a tudós, politikus, pap – az 1911-ben újjáalakult Eszperantó Társaság elnöke az akkori királyi kultuszminisztert is képviselte a háború előtti kongresszusainkon.

Vannak a hőskorból humoros történetek is: a székesfehérvári kapitány be akart tiltani egy eszperantista gyűlést – tolvajnyelvnek véelve azt...

Az 1920-as 30-as években a Soros Tivadar (György apja) által alapított Literatura Mondo című újság köré gyűltek a legjobbak. Kalocsay Kálmán és Baghy Gyula sorsdöntően meghatározták a nyelv történelmét – hiszen a legmagasabb szintű kommunikációban – a költészetben a természetes nyelvekkel egyenrangú értékeket hoztak létre, legyen az a fordítási irodalom, vagy eredeti eszperantó mű.

Ez a korszak a Budapesti iskola korszaka.

Kalocsay Kálmánt a második generáció tagját közvetlenül az alkotó Zamenhof után tartja számon a világ. Kalocsay munkássága nyomán az eszperantó irodalom megkerülhetetlen részévé vált Az ember tragédiája, Madách Imre remekműve és Petőfi Sándor költészete – mindkettőt más nyelvekre több ízben eszperantóból fordították le, pl. kínaira , máltaira stb. A kultúraközvetítő hatás fordított is volt, így érkezett meg a finnek eposza a Kalevala is és a grúzok eposza A párducbőrös lovag. Vikár Béla fordította mindkettőt.

A háború előtt a katolikus egyház feje volt a katolikus eszperantó szervezet tiszteletbeli elnöke... A miniszterelnök pedig az első budapesti világgongresszus fővédnöke. (1929)

1966-ban és 1983-ban az akkori kormányzatok is támogatták az Eszperantó Világkongresszust Budapesten. Kiemelkedő négy és ötezres részvételt jegyezhetünk fel.

1966-tól kezdve állami nyelvvizsgát lehet tenni eszperantó nyelvből. Egyetemi tanszék működött 45 éven keresztül Budapesten - egyedülként a világban. Szerdahelyi István alapította és vezette sokáig.

A Hungara Vivo című havilap folytatta az irodalmi hagyományokat 1960-1990 között, amely időszakot a bőséges könyvkiadás is fémjelzett – nyereséges üzlet volt, elláttuk vele a szovjet térséget.

1987-ben 7700 tagdíjfizető tagja volt a Szövetségnek.

„2004-ben a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete arról ad tájékoztatást, hogy az Intézet „vezető munkatársainak egybehangzó véleménye az, hogy az eszperantó az élő idegen nyelv kategóriájába tartozik. Ezen túlmenően az eszperantó nyelv jelenlegi állapotát és történetét is figyelembe vevő pontosabb leírás és besorolás szerint az eszperantó a) nagymértékben normalizált, b) erősen szocializálódott, c) nem etnikus élő nyelv, amely egy másodlagos nyelvi közösségben minden lehetséges nyelvi funkciót betölt és ugyanakkor közvetítő nyelvként is működik.” - erről és ekként értesítette az Oktatási Minisztérium az egyetemek rektorait figyelmükbe ajánlva a nyelvet.

Az első Orbán kormány nyelvvizsga követelményt írt elő 2000-ben a felsőoktatási diplomák kiadásához. Minden olyan nyelvet elfogadtak, amiből állami nyelvvizsgát lehetett tenni – az eszperantó ezek közé tartozott. 2000 és 2020 között több, mint 36 ezren tettek sikeres nyelvvizsgát és kapták meg így a felsőoktatási diplomát. A pandémia alatt eltörölték a kötelezettséget, majd még két évig létezett mígnem azzal szüntették meg, hogy az egyetemek saját hatáskörébe utalták a nyelvvizsga meglétének megkövetelését.

A vizsgázók túlnyomó része nem vált aktív eszperantistává.

Ez a „kegyelmi időszak” megmutatta azonban , hogy az eszperantó piacgazdasági alapon győzni tudna, költségvetési eszközöket sem igényelne, a semmiből jött létre egy szinergikusan felépülő élénk piac – 250 nyelvtanár működött, rengeteg kiadvány, nyelvkönyv stb született. Létrejött a szükséges feltétele, de az elégséges feltétel nem: nem volt a piacnak mélysége, likviditása – lehetett volna, ha egy sor más állam is hasonló intézkedést léptetett volna életbe... Lehet, hogy akkor azt olvasnánk a szalagcímekben, hogy „több Eszperantó – több munkahely”, „Eszperantó a piacgazdaság motorja” stb.

Az eszperantó térnyerése nem hogy kizorító hatással járt volna, ellenkezőleg: a többi nyelv is profitált belőle, mert az eszperantó nyelvi előkészítő hatása jelentkezett és erre ösztönzött.

A magyar eszperantisták ma is meghatározó posztokon állnak Eszperantiában: a Poznańban működő egyetemi tanszék vezetője magyar, az Európa konform (CEFR) nyelvvizsga rendszer megalkotója és működtetője magyar, a szépirodalmi versenyek egyik döntnöke magyar , az „Eszperantó-város Herzberg” projekt egyik létrehozója és lelke magyar. Nyelvtudós irodalmárunknak, Wacha Balázsnak az „Adolesko” - Felnőtté-válás – című, eszperantóul írt rendhagyó regényének a magyar fordítása a kiadónál van és nagy, zajos sikert ígér.

Az eszperantisták hagyományos világkongresszusát, immár a 108. alkalommal Torinóban rendezték. Másfél órás előadásban emlékeztem meg Petőfi Sándor születésének 200. évfordulójáról és a Kalocsay hagyományt folytatva bemutattam Az ítélet című hexameterekben írt nagy prófétikus versét formahű műfordításban, amit fordítótársammal Antono Samakkal ketten jegyzünk. A fordításhoz elegendő volt az 1887. július 26-án megjelent Első Könyv anyaga úgy, hogy a vers költőisége sem sérült. Ez ismételten bebizonyította, hogy az eszperantó nyelv tökéletesen megszólal az európai kultúra bölcsőjét jelentő hexameterekben, azt szinte bekódoltan tartalmazza.

Már a jövőről is szólva:

A keresztényszocialista párt megalapítója, Giesswein Sándor halálának századik évfordulóján beszédet mondhatok – az eszperantó szövetség elnöke is volt 1911-1923-között.

Úgy gondolom, hogy Giesswein Sándornak az állíthatna legméltóbb emléket, ha példájából merítve, Magyarország egyedülként és elsőként tagállami minőségében kezdeményezné, hogy az eszperantó születésnapját, július 26-át az UNESCO nyilvánítsa az Eszperantó Nemzetközi Napjává – a béke és az egyenrangú nemzetközi együttműködés napjává, ahogyan azt az eszperantó mindig is képviselte. Szokás szerint a kezdeményező állam mindig különleges szerepet játszik a világnap megünneplésében, nem beszélve arról, hogy ezzel történelmet is ír.

Az eszperantó jövőjét a virtuális világ és kommunikáció létrejötte nagyban elősegíti. Az eszperantó 'wikipedia' jelentősnek mondható.

Az ENSZ Közgyűlés 77. ülészakának magyar elnöke Kőrösi Csaba meghívta világszervezetünket, hogy vegyen részt a Közgyűlés munkájában és élve ezzel a lehetőséggel az ENSZ-hez delegált képviselőink történelmi konferenciát szerveztek 2023. június 12-én a multilingvizmus témakörben – történelmi mert először a hat hivatalos nyelv mellett eszperantó nyelvű szinkrontolmácsolással folyt és három előadás pedig eleve eszperantóul hangzott el.

Az eszperantót és szervezetünket egyre komolyabban veszik a világban.

Az irodalmi Nobel-díj lehetősége nyitott.

Háromszor volt a tízben a néhai William Auld skót-eszperantó költő-drámaíró. Clemens Setz, a német irodalmi nagydíjas szerint felfedezésre váró hatalmas világ az eszperantó irodalom, aminek ma is van Nobel-díj színvonalú művelője. Setz szerint Spomenka Stimec horvát író.

Umberto Eco rájött arra, hogy az eszperantó nemcsak élő nyelv, hanem eleget tesz a Shapiro-Whorf koncepciónak is, hiszen mögötte van egyfajta "vallás", egy világkép, és lenyűgözőek a saját irodalma és fordítások, amik egyenrangúvá teszik azt a többi nyelvvel.

A multilingvizmus elősegítésére az Európai Eszperantó Unió elnöke javaslatot tett, ami első helyen végzett az Európa jövőjéről szóló konferencia Oktatási témakörében – a szavazatok egy negyede Magyarországról származott.

Az Európai parlament CULT bizottsága foglalkozott a multilingvizmus helyzetével az Unióban és megemlítette az eszperantó hozzájárulási erejét, képességét.

Magyarországnak ez még inkább számít, hiszen Magyarország lakosságának fele egyáltalán nem beszél idegen nyelvet. Továbbá az eszperantó segítségével jelentősen fejleszthető az általános iskolások szövegértési képessége és az olvasott szövegek értelmezése. Ez utóbbi Magyarországon és sok más országban is nagy probléma. (Az 1920-as években az angol kormány igen kedvező tapasztalatokról számolt be a Népszövetségnek az anyanyelvi képességek fejlesztésével kapcsolatban, miután az iskolák általános osztályaiban kísérleti jellegű eszperantó tanítást végeztek.)

Az eszperantó nyelv további térnyerését azonban jelentős folyamatok akadályozzák:

Mindenek előtt a nagyhatalmi hegemonista érdekek mindig is nyelvi köntösben is jelentkeztek. A Népszövetség idejében francia vétót kaptunk, most pedig az angol nyelv uralkodik a világban. Ez a dominancia diszkriminációt eredményez, és ez a diszkrimináció valós fenyegetést jelent.

Alighanem a multilingvizmusról is inkább csak angolul fognak beszélni még nagyon sokáig...

A volt gyarmati országoknak azonban meg kell tapasztalniuk a nyelvi és kulturális függetlenséget, és ebben támogatjuk őket. Ez eltarthat egy-két évtizedig. Addig ügyünk a többnyelvűség párhuzamos fejlődésével kvázi közös úton halad tovább.

A politikusoknak meg kellene barátkozni azzal, hogy az emberek tömegesen szabadon és hatékonyan tudnának egymással kommunikálni szinte bármiről. Érthető az ellenérzésük.

Hogy a mesterséges intelligencia mire lesz képes és egyáltalán kell-e majd idegen nyelvet tanulni utódainknak ez a jövő zenéje...

Ma is bármi gyorsan és egyszerűen lefordítható angolról eszperantóra. Az eszperantó tudományos és technikai szókinccse kiterjedt, és teljes mértékben a nemzetközi szókinccsre támaszkodik, egyszerű és világos szóalkotási elvekkel. A geológia eszperantó szókészletét 1976-1980 között Dudich Endre, a geodéziai szókészletet pedig Haszpra Ottó alkotta meg, aki 2005-ben tartotta első beszédét a Tudományos Akadémián az eszperantóról.

Maradnak szakmák, ahol már ma is csak az angol van jelen – ilyen a deviza üzletkötők világa, a pályám kezdete... Nem lettem Soros György. Ő pedig nem lett eszperantista, teljesen elfordult tőle, hiába volt az édesapja a Literatura Mondo megalapítója – György az angol mellett tette le a voksát.

Mi lesz ha az anyanyelvi eszperantóul beszélők száma tömegessé válik? Nem tudhatjuk, hogy mi fog történni, de eléggé biztosak lehetünk abban, hogy a nyelv nagy fokú normalizáltsága miatt a nyelvi megőrző funkciója nagy határfokban mindig meg fog maradni.

Umberto Eco élete utolsó évében így nyilatkozott az eszperantóról: „A közömbösségből az érdeklődésig, a tudatlanságból a kellő informáltságig, a szkepticizmusból pedig a nyelv (és megalkotója, Zamenhof) megbecsüléséig jutottam.”

Azzal zárom, amit Polgár László, a sakkozó lányok édesapja mond:

Ha jót akarsz a gyerekednek, akkor eszperantóval kezdj.

A lányok azzal kezdtek és ma is tudnak eszperantóul. Aztán tudjuk mire vitték...

Szabolcs István

A MESZ volt elnöke

Az Európai Eszperantó Unió titkára

szabolcs.istvan@gmail.com

Eszperantóul:

<https://esperantohea.hu/konferenco-de-poliglotoj-en-budapest-2023-prelego-pri-esperanto-kaj-hungario/>